

Falsafa fani predmenti, maqsodi, varifalari.
Falsafaning fundamental ta'rifi va
va tarixiy ildirlari.

Falsafa - bu insoniyat intellektual
merosining eng quyi qatlamlariga
chuqur urinishdir. U nafagat „philosophia“
(hikmatga muhabbat) sifatida qadimgi
yunonlardan boshlangan, balki har
bir madaniyatning o'ziga xos falsafiy
o'ri'analariini o'z ichiga oladi. Milloddan
avvalgi 6-asrda Milit shahrida ya-
shagan Faler bilan boshlangan bu
intellektual safar, keyinchalik Sokra-
tesning „O'zingni bil“ degan printsipti,
Platonning ideyalari olami haqidagi
ta'limoti va Aristotelning mantiqiy
tizimi orqali yanada rivojlandi. O'rta
asrlarda falsafa din bilan urviy
bo'g'liq holda rivojlanib, Ibn Rushd-
ning Aristotel talqinlari, Ibn Sino-
ning „Kitob ash-shifo“ asari kabi asor-
lar yaratildi. Uyg'onish davri esa

falsafani inson markaziy o'rinda turgan yangi paradigmaga olib keldi.

Falsafaning ontologik axslari

Ontologiya - falsafaning bo'liq haqidagi eng fundamental b'limi b'lib, u nafaqat "nima bor?" degan savolga javob izlaydi, balki bo'liqning tabiati, uning turishi va rivojlanish qonuniyatlari haqida tahlillar yuritadi. Bu sohada asosiy munozaralar materiyaning birinchi yoki ongning birinchi ekanligi atrofida olib boriladi. Materiyaning birinchi darajali ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlovchi materializm (Demokrit, Marks) bilan ongning asosiy substansiya ekanligini da'vo qiluvchi idealizm (Platon, Hegel) o'rtasidagi dialektik qarama-qarshilik falsafiy munozaralarning asosini tashkil etadi. Zamonaviy fikarning kvant nazariyalari esa ontologiyaga yangicha yondashuvlarni keltirib chiqardi.

Bilish nazariyasi

Gnoseologiya - bu inson bilishining mohiyati, uning imkoniyatlari va chegaralari haqidagi falsafiy ta'limatdir. U bilish jarayonining sensor (sensor) aql (rational) va intuitiv darajalarini o'rganadi.

Ratsionalistlar (Dekart, Spinoza) bilishda aqlning ustunligini ta'kidlashsa, empiristlar (Lockk, Yum) barcha bilimlar tajribadan kelib chiqishini da'vo qilishadi. Kant bu ikki yo'nalishni sintez qilib, bilishning apriori va aposteriori shakllari haqida yangicha ta'limat yaratdi. Zamonaviy gnoseologiyada esa bilishning lingvistik, hermeneutik va boshqa jihatlari o'rganilmoqda.

Qadriyatlar falsafasi masalalari

Aksidologiya falsafaning eng amaliy

bölimlaridan biri bo'lib, u insoniy qadriyatlar turimini, ularning kelib chiqishi va rivojlanishini o'rganadi. Bu soha ichida ahloq falsafasi (yaxshi va yomon tushunchalari), estetika (g'ozallik falsafasi) va siyosiy falsafa (adolat, tenglik kabi tushunchalar) muhim o'rin tutadi. Aristotelning „Nikomax etikasi“ dan tortib Kantning „Kategoriyal imperativ“ gacha bo'lgan axloqiy qarashlar shuningdek Nietzsche ning qadriyatlar qayta baholash haqidagi g'oyalari bugungi kunda ham doimiy ahamiyatga ega. Zamonaviy global dunyoda madaniyatlara qadriyatlar muvaznati masalalari aksiologiyaning eng dolzarb mavzularidan biridir.

inson falsafasi va uning
zamonaviy talqinlari
Falsafiy antropologiya insonning

tabiati, uning mavjudlik ma'nosi
va dunyodagi o'rnini haqidagi funda-
mental savollarga javob beradi. Bu
sohada eksistensialistlar (Sartre, Kamyu)
insonning absurddagi erkinligini per-
sonalistiklar (Mounier) inson shaxsining
mutloq qadrini postmodernistlar (Fuko
Derrida) esa insonning texnologik
evolyutsiyasi masalalarini ta'kidladilar.
Transhumanizm kabi zamonaviy
oqimlar insonning texnologik evolyutsi-
yasi masalalarini kitaradi.

Biologik determinizm va madaniy
relativizm o'rtasidagi dialektika antro-
pologik tadqiqotlarning asosiy yo'-
nalishlaridan biridir.

Sotsial falsafaning dolzarb
masalalari.

ijtimoiy falsafa jamiyat tuzilishi
uning rivojlanish qonuniyatlari va
insonlar o'ra munosabatlar tizimini

organadi. Kontraktualistik nazariyalar (Gobbus Russo) dan tortib maksimum va. nedibertoliranga qadar bōlgan ijtimoiy falsafiy oqimlar jamyatning adolatli turilishi masalasiga turli yechimlarni taklif etadi. Habermashning kommunikativ harakat nazariyasi, Fukuyamaning „tarixning oxiri“ gʻoyasi keyingi zamonaviy konsepsiyalar bugungi global jamyatlardagi ijtimoiy oʻzgarishlarni tushinishda muhim roʻl oʻynaydirlar. Digital jamyat va sunʼiy intellekt davrida ijtimoiy munosabatlarning oʻzgarishi sotsial falsafaning eng dolzarb mavzularidan biridir.

Falsafaning zamonaviy fanlar bilan oʻzaro munosabati

Zamonaviy davrda falsafa fundamental fanlar bilan chambarechas bogʻliq holda rivojlanmoqda. Falsafa va fizika (katt fizikasining falsafiy talqinlari), falsafa va ~~eng~~ biologiya (hayotning mohiyati

haqidagi munosaratlar), falsafa va suniy intellekt (mas'uliyat va ong muammolari) o'rtasidagi bog'liqliklar tobora kuchaymoqda.

Falsafiy metodologiya - fenomenologik qayta qurish, hermeneutik ta'qin tahliliy usullar - zamonaviy fanlarda tobora ko'proq qo'llanilmoqda. Fanlararo tadqiqotlarda falsafaning integrator rolini oshib bormoqda.

Falsafaning kelajakdagi rivojlanish istiqbollari.

Kelajakda falsafa quyidagi yo'nalishlarda rivojlanishi kutilmoqda.

1. Suniy intellekt va transgumanizm muammolarini falsafiy jihatdan o'rganish.
2. Ekologik falsafaning rivojlanishi va tabiat bilan yangicha munosabatlar konsepsiyasi.
3. Global migratsiya va madaniyatlarning mulozot falsafasi.

4. Virtual reallik va metaverselarning ontologik statusi.
5. Biotibbiyot etikasining yangicha falsafiy asoslari.
6. Kosmik falsafa kōsmusda insonning o'rnı haqidagi yangicha qarashlar.
7. Posthumanizm - insondan keyingi evolutsiya bosqichlari falsafasi.
8. Kvant falsafasi - yangicha ontologik va gnoseologik paradigm.

Dinshunoslik fani predmenti,
maqsadi va vazifalari.

Dinshunoslikning fundamental tarifi
va rivojlanish tarixi.

Dinshunoslik - dinlarni ilmiy metodlar asosida o'rganuvchi fan bo'lib, u dinlarning paydo bo'lishi, rivojlanishi, tarkibiy turilishi va jamiyatdagi o'rnı haqida ob'ektiv bilim beradi. Bu fan XIX asrning ikkinchi yarmida G'arbda mustaqil fan sifatida shakillandi, ammo uning ildirlari

qadimgi durga borib taqaladi. Dinshunoslikning shakillari shida Max Myuller, Edward Teylor, Jeyms Fraizer kabi olimlarning hissi katta bo'lgan. Rusyada Mixail Mixaylovich, Vladimir Solovyev, G'arbda Emile Durkgeym, Maks Veber kabi olimlar dinshunoslikning turli yo'nalishlarini ishlab chiqdilar. XX asrda fenomenologiyaga strukturalistik usullarining qo'llanilishi dinshunoslikni yangi bosqichga olib chiqdi.

Dinshunoslikning asosiy predmenti va tarkibiy qismlari.

Dinshunoslikning asosiy predmenti quyidagilardan iborat.

1. Dinlarning kelib chiqishi va tarixiy evolutsiyasi.
2. Diniy e'tiqodlar tizimi va marosimlar.
3. Diniy matnlar (muqaddas kitoblar) va ularning talqinlari.
4. Diniy tashkilotlar va ularning ijtimoiy funksiyalari.
5. Din va madaniyat o'rtasidagi o'zaro munosabatlar.

6. Diniy psixologiya va individning diniy tajribasi.

7. Dinlararo mulohot va dialog masalalari.

8. Zamonaviy jamiyatda diniy praxonlar.

Dinshunoslikning asosiy yo'nalishlari
va ularning xususiyatlari.

Dinshunoslikda quyidagi asosiy yo'nalishlari
mavjud.

1. Tarixiy dinshunoslik - dinlarning tarixiy rivojlanishini o'rganadi.

2. Fenomenologik dinshunoslik - diniy hodisalarning mohiyatini tushunishga intiladi.

3. Ixtisologik dinshunoslik - din va jamiyat munosabatlarini tadqiq qiladi.

4. Psixologik dinshunoslik - diniy tajribaning psixologik asoslarini o'rganadi.

5. Etnologik dinshunoslik - etnik guruhlarining diniy e'tiqodlarini taqiq etadi.

6. Falsafiy dinshunoslik - dinning falsafiy asoslarini tahlil qilish.

7. Qiyosiy dinshunoslik - turli dinlarni qiyosiy

organish bilan shugullanish.

8. Amaliy dinshunoslik - diniy amaliyotlarni tahlil qiladi.

Hamonaviy dunyoda dinshunoslikning dolzarb muammolari.

Bugungi kunda dinshunoslik quyidagi dolzarb muammolari.

1. Globalizatsiya sharoitida an'anaviy dinlarning o'rganishi.
2. Virtual muhitda diniy amaliyotlarning shakillanishi.
3. Yoxlarning diniy e'tiqodlaridagi o'rganishlar.
4. Diniy fundamentalizm va ekstremizmning kelib chiqish sabablari.
5. Yangi diniy harakatlar (NRM) fenomeni.
6. Din va fan munosabatlari muammasi.
7. Gender va din munosabatlari masalalari.
8. Ekologik muammolar va diniy qarashlar o'rtasidagi bog'liqlik.

O'zbekistonda dinshunoslikning rivojlanishi

va ʻonga xos xususiyatlari.

1. Markaziy Osiyo minlagasining ʻonga xos diniy landschafti.
2. Iufizm anʼanalarining chuqur ʻrganilishi.
3. Islomning hanafiylik mazhabi asosidagi ʻonga xos talqinlari.
4. Zarcastriзм, buddizm, xristianlikning tarixiy inlari.
5. Sovet davridagi diniy siyosatning oqibat-lari.
6. Mustaqillik davrida diniy amaliyotlarning ʻongaxos xususiyatlari.
7. Mahalliy diniy amaliyotlarning ʻonga xos xususiyatlari.
8. Hozirgi kunda Oʻzbekistonda din va davlat munosabatlari.